

AVTOMOBIL TRANSPORTIGA ORTISH TUSHIRISH PAYTIDA TEXNIKA XAVFSIZLIGI

Muratov Rinat Nurgali o'g'li

Andijon davlat texnika insitituti. Transport va

Logistika yo'nalishi 4-kurs talabasi

@email: muratovrinatbek@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada avtomobil transportiga ortib tushirish paytida texnika xavfsizligi oshirish bo'yicha tahlil qilib chiqildi. Avtomobil transportida ortib tushirish jarayonida zamonaviy va xorijiy texnologiyalarning ahamiyati batafsil yoritib o'tildi. Mavzu doirasidan nazariy va amaliy bilimlarga yondashgan holda keltirib o'tilgan. Tadqiqot davomida omillarni jadvallar va statistik ma'lumotlar orqali tahlil qilish taklif etiladi.

Kalit so'zlar: Xavfsizlik madaniyati, texnika xavfsizligi, qonuniy asoslar va meyoriy baza, innovatsion texnologiyalar, logistika tizimi, islohotlar, investitsiyalar, yuklarni turlari va xususiyatlari.

Kirish

Zamonaviy dunyoda transport tizimi iqtisodiyotning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, yuklarni tez va xavfsiz tashish muhim masala hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida avtomobil transporti yuk tashish hajmining katta qismini tashkil etadi. Biroq, transport faoliyati jarayonida eng xavfli bosqichlardan biri yuklarni ortish va tushirish operatsiyalaridir. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, transport sohasidagi baxtsiz hodisalarning katta qismi aynan yuk ortish-tushirish jarayonlarida yuz beradi.

Texnika xavfsizligini ta'minlash nafaqat xodimlarning sog'ligi va hayotini himoya qilish, balki transport vositalarining uzoq muddatli xizmat qilishi, yuk sifatini saqlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun ham zarur. Shuning uchun har bir transport korxonasi va individual haydovchi ushbu sohada chuqur bilimga ega bo'lishi va amalda qo'llashi kerak.

Xavfsizlik madaniyatining asoslari

Transport xavfsizligi nafaqat qoidalar to'plamidan iborat emas, balki barcha ishtirokchilarning ongida shakllangan mas'uliyat hissi va xavfsizlik madaniyatidir. Ushbu madaniyat quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

Birinchidan, har bir xodim o'z xavfsizligi va hamkasblarining xavfsizligi uchun shaxsiy javobgarlikni his qilishi kerak. Bu degani, har kim o'z ishini bajarishda nafaqat texnik ko'rsatmalarga rioya qilishi, balki atrofdagi odamlarning xavfsizligini ham hisobga olishi zarur.

Ikkinchidan, doimiy o'rganish va malaka oshirish jarayoni muhim ahamiyat kasb etadi. Texnologiyalar rivojlanishi, yangi xavfsizlik usullari paydo bo'lishi va qonunchilik o'zgarishi sababli bilimlarni muntazam yangilab turish zarur.

Uchinchidan, ochiq muloqot va tajriba almashish xavfsizlik darajasini oshiradi. Xodimlar o'rtasida xavfli vaziyatlar, yaqin qolgan baxtsiz hodisalar va yaxshi amaliyotlar haqida muntazam suhbat olib borish kerak.

Qonuniy asoslar va me'yoriy baza

O'zbekiston Respublikasida avtomobil transporti faoliyati bir qator qonun va me'yoriy hujjatlar bilan tartibga solinadi. "Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida"gi qonun asosiy hujjat bo'lib, unda yuk ortish-tushirish jarayonlaridagi talablar ham belgilab qo'yilgan.

Davlat standartlari va texnik reglamentlar avtomobil transportining texnik holati, yuk tashish qoidalari va xavfsizlik choralari bo'yicha aniq talablarni o'z ichiga oladi. Ushbu hujjatlarda avtomobilning maksimal yuk ko'tarish qobiliyati, yuklarni taqsimlash va mahkamlash qoidalari, haydovchi va yordamchi xodimlarning malaka talablari batafsil bayon etilgan.

Mehnat muhofazasi qonunchiligi ishlab chiqarish jarayonida xodimlarning xavfsizligini ta'minlash bo'yicha majburiyatlarni belgilaydi. Transport korxonalari o'z xodimlarini himoya qilish, xavfsiz ish sharoitlarini yaratish va zarur jihozlar bilan ta'minlash majburiyatiga ega.

Javobgarlik masalalari ham muhim jihat bo'lib, qonunbuzarlik holatlari uchun ma'muriy, fuqarolik va jinoiy javobgarlik choralarini nazarda tutadi. Shuning uchun har bir transport xodimi o'z faoliyatining huquqiy oqibatlarini yaxshi bilishi kerak.

Avtomobilning texnik tayyorgarligi

Yuk ortish-tushirish operatsiyalaridan oldin avtomobilning to'liq texnik tekshiruvini o'tkazish muhim bosqichdir. Ushbu tekshiruv quyidagi asosiy yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

Dvigatel va mexanik qismlarning holati tekshiriladi. Dvigatelning barqaror ishlashi, shamollatish tizimining samaradorligi, transmissiya va boshqa mexanik qismlarning holati baholanadi. Nosozliklar aniqlangan holatda ularni bartaraf etmasdan yuk ortish operatsiyasini boshlash mumkin emas.

Tormoz tizimining tekshiruvi alohida e'tibor talab qiladi. Tormoz pedali, qo'l tormozi, tormoz suyuqligi darajasi va tormoz disklar yoki kalorlarning holati sinchkovlik bilan tekshiriladi. Og'ir yuk orilgan avtomobil uchun ishonchli tormoz tizimi hayotiy muhim ahamiyatga ega.

Rulda boshqarish tizimining holati ham muhim jihat hisoblanadi. Rulning o'z o'rnida bo'lmasligi, g'ildiraklarning noto'g'ri sozlanishi yoki boshqa nosozliklar avtomobilning boshqarilishini qiyinlashtiradi va xavfli vaziyatlar yaratadi.

Shinalar va suspenziya tizimining holati tekshiriladi. Shinalarning eskirish darajasi, bosim ko'rsatkichlari, yaramagan joylar va suspenziya elementlarining holati baholanadi.

Noto'g'ri sozlangan yoki eskirgan shinalar yuk ortilgan avtomobilning yo'lda barqaror harakatlanishini ta'minlay olmaydi.

Elektr tizimi va yoritish jihozlarining ishlashi ham tekshiriladi. Faralar, orqa chiroqlar, signalizatsiya va boshqa elektr jihozlarning to'g'ri ishlashi yo'l harakati xavfsizligi uchun zarur.

Yuk ortish joyining tayyorgarligi

Yuk ortish joyi xavfsizligini ta'minlash uchun bir qator omillar hisobga olinishi kerak. Birinchi navbatda, ortish joyining joylashuvi va atrofdagi sharoitlar baholanadi.

Yer sirtining holati muhim ahamiyat kasb etadi. Tekis, mustahkam va quruq yer sirtida ishlash eng xavfsiz hisoblanadi. Notekis, nam yoki moyil joylarda yuk ortish qo'shimcha xavflar tug'diradi. Zarurat bo'lgan hollarda yer sirtini tayyorlash, qumli yoki g'ishtli materiallar bilan mustahkamlash kerak bo'lishi mumkin.

Atrofdagi to'siqlar va xavfli obyektlar hisobga olinishi zarur. Elektr simlari, binolar, boshqa transport vositalari va odamlar harakati yuk ortish joyini tanlashda muhim omillar hisoblanadi. Xavfli zonani belgilash va begona kishilarning kirishini cheklash zarur choralardan biri.

Yoritilganlik darajasi, ayniqsa, qorong'i vaqt va yomon ob-havo sharoitlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Yetarli yoritilmagan joylarda yuk ortish xavfli bo'lib, qo'shimcha yoritish vositalarini o'rnatish zarur bo'lishi mumkin.

Meteorologik sharoitlar ham hisobga olinishi kerak. Kuchli shamol, yomg'ir, qor yoki muzlash sharoitlarida yuk ortish operatsiyalarini kechiktirish yoki bekor qilish zarur bo'lishi mumkin. Bunday sharoitlarda xavfsizlik choralari kuchaytirish va maxsus ehtiyot choralari ko'rish kerak.

Yuklarning tasnifi va xususiyatlari

Turli xil yuklarning o'ziga xos xususiyatlari va ular bilan ishlash qoidalari mavjud. Yuklarni to'g'ri tasniflash va ularning xususiyatlarini bilish xavfsizlik uchun zarur.

Og'ir yuklarning tasnifi ularga qo'llaniladigan maxsus qoidalarni belgilaydi. Odatda, 50 kilogrammdan og'ir yuklarni bir kishi ko'tarishi tavsiya etilmaydi. Bunday yuklarni ko'tarish uchun mexanik vositalar yoki bir necha kishi birgalikda ishlashi zarur.

Hajmli yuklarning xususiyatlari ham hisobga olinishi kerak. Katta hajmli yuklarni tashish paytida ularning shamol qarshiligini, ko'rinish maydonini cheklashini va avtomobilning og'irlik markaziga ta'sirini hisobga olish zarur.

Xavfli yuklarning alohida qoidalari mavjud bo'lib, ular bilan ishlash maxsus litsenziya va malaka talab qiladi. Kimyoviy moddalar, yoqilg'i, portlovchi va boshqa xavfli yuklarni tashish uchun maxsus texnik vositalar, himoya jihozlari va bilimlar zarur.

Buziluvchi yuklarning xususiyatlari ham hisobga olinishi kerak. Oziq-ovqat mahsulotlari, dorilar va boshqa buziluvchi yuklarni tashish uchun harorat rejimini saqlash, tezlikni ta'minlash va maxsus qadoqlash zarur.

Qimmatbaho yuklarni tashish uchun maxsus xavfsizlik choralari ko'rish kerak. Bunday yuklarni ortish-tushirish jarayonida qo'shimcha nazorat, himoya va sug'urta choralari qo'llaniladi.

Ortish operatsiyasining bosqichlari

Yuk ortish jarayoni bir necha bosqichga bo'linadi va har bir bosqichda aniq tartib va qoidalarga rioya qilish zarur.

Dastlabki bosqichda yuk va avtomobilning mos kelishi tekshiriladi. Yukning og'irligi, hajmi va xususiyatlari avtomobilning texnik xarakteristikalarini bilan solishtiriladi. Avtomobilning maksimal yuk ko'tarish qobiliyatidan oshmaslik, platformaning o'lchami va mustahkamligini hisobga olish zarur.

Yuk taqsimlash bosqichida og'irlik markazini to'g'ri hisoblash muhim ahamiyat kasb etadi. Og'ir yuklarni platformaning o'rtasiga va pastki qismiga joylashtirish, yengil yuklarni tepada joylashtirish tamoyillariga rioya qilish kerak. Noto'g'ri taqsimlangan yuk avtomobilning ag'darilishiga yoki yo'lda barqaror harakatlanmasligiga sabab bo'lishi mumkin.

Ortish jarayonida mexanik vositalardan foydalanish xavfsizlikni sezilarli darajada oshiradi. Kranlar, forkliftlar, konveyerlar va boshqa mexanik vositalar professional operatorlar tomonidan boshqarilishi kerak. Ushbu vositalarning texnik holati va xavfsizlik tizimlarining ishlashi muntazam tekshirilishi zarur.

Qo'lda yuk ko'tarish hollarda ergonomik usullarni qo'llash muhim. To'g'ri turish pozitsiyasi, belning to'g'ri ishlatilishi, oyoqlardan foydalanish va qo'llarni himoya qilish asosiy tamoyillar hisoblanadi. Og'ir yuklarni bir vaqtda bir necha kishi ko'tarishi va ularning harakatlarini muvofiqlashtirishi zarur.

Mahkamlash texnikasi va vositalari

Ortilgan yuklarni ishonchli mahkamlash transport xavfsizligining eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Mahkamlash tizimi yuklarning barcha yo'nalishlardagi harakatlanishini cheklashi va turli xil yo'l sharoitlarida barqarorlikni ta'minlashi kerak.

Mahkamlash vositalarining turlari va ularning qo'llanilish sohalari har xil. Ip va arqonlar yengil va o'rta og'irlikdagi yuklarni mahkamlash uchun ishlatiladi. Bunda ipning sifati, qalinligi va mustahkamligi yukni ushlab turishga yetarli bo'lishi kerak.

Metall zanjirlar og'ir va xavfli yuklarni mahkamlash uchun eng ishonchli vosita hisoblanadi. Zanjirlarning mustahkamlik ko'rsatkichlari, halqalarning holati va ulash joylarining ishonchliligi muntazam tekshirilishi zarur.

Maxsus tasmalar va kemirlar zamonaviy mahkamlash vositalariga kiradi. Ular elastik xususiyatlarga ega bo'lib, yuklarning tabiiy tebranishlarini kompensatsiya qiladi. Tasmalarning buckle va boshqa ulanish qismlarining holati alohida e'tibor talab qiladi.

Mahkamlash usullari yukni turli yo'nalishlarda ushlab turish printsipligiga asoslanadi. Vertikal, gorizontal va diagonal yo'nalishlarda mahkamlash yukning to'liq barqarorligini

ta'minlaydi. Har bir mahkamlash nuqtasining mustahkamligi va ishonchliligi tekshirilishi zarur.

Mahkamlash vositalarining texnik holati va yaroqlilik muddati muntazam nazorat qilinishi kerak. Eskirgan, zarar ko'rgan yoki shubhali holatdagi mahkamlash vositalarini ishlatish qat'iyan man etiladi. Ularni o'z vaqtida almashtirish va yangi vositalarning sifatini tekshirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "O'zbekiston transport infratuzilmasining rivojlanishi va uning istiqbollari" (2023) — O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi, Toshkent.
2. "O'zbekiston temir yo'l tizimining bugungi holati va rivojlanish istiqbollari" (2022) — O'zbekiston temir yo'llari, Toshkent
3. Rustamov, D. (2020). *Transport va logistika infratuzilmasi*. Toshkent: Toshkent axborot texnologiyalari universiteti. Transport turlarini o'zimga kerak bo'lgan qismini keltirib o'tdim.
4. **Qo'ldoshev, A.** (2017). *Transport infratuzilmasi va uning rivojlanishi*. Toshkent: O'zbekiston iqtisodiyot va xizmat ko'rsatish akademiyasi.